Strategische Kennisagenda voor Brabant

Source: Guilherme Stecanella - Unsplash

april 2022

Voorwoord

Beste lezer,

Wat brengt de toekomst?
We mogen in Brabant dan geen glazen bol hebben, maar we kunnen wel een poging doen om meer zicht te hebben op wat gaat komen. Kijkend naar het Brabant van de toekomst zie ik een duurzame, innovatieve provincie waar het fijn wonen, werken en leven is. Dat toekomstbeeld is zo geschetst, de vraag is hoe we daar komen.

De provincie heeft als missie om Brabant en de Brabanders zo goed mogelijk voor te bereiden op de toekomst. Dat vereist dat we vooruit kunnen denken, en ja, ook vooruit kijken. Hoewel we de toekomst niet kunnen voorspellen, kunnen we in samenwerking met onze partners wel een goede, op onderzoek gebaseerde inschatting maken. De Strategische Kennisagenda helpt ons hierbij: deze geeft richting aan de kennisontwikkeling die nodig is voor de toekomstbestendigheid van de provincie.

Dit doen we door toekomstgerichte vragen te stellen rondom vier langlopende thema's: demografische ontwikkelingen, de veranderende rol van de overheid, dynamiek in de samenleving en transities.
De kennisagenda die voor u ligt kijkt verder dan de waan van de dag, de nu prominente beleidsopgaven en de politieke actualiteit.

Daarom maakten we de Strategische Kennisagenda ook niet alleen.
Dit document is weliswaar opgesteld op initiatief van de Provincie Noord-Brabant maar kon alleen tot stand komen door een nauwe samenwerking met de kennispartners van de provincie, Brabantse gemeenten, landelijke adviesraden en plan- en designbureaus.
Het is daarmee een agenda voor heel Brabant en niet alleen de provincie.

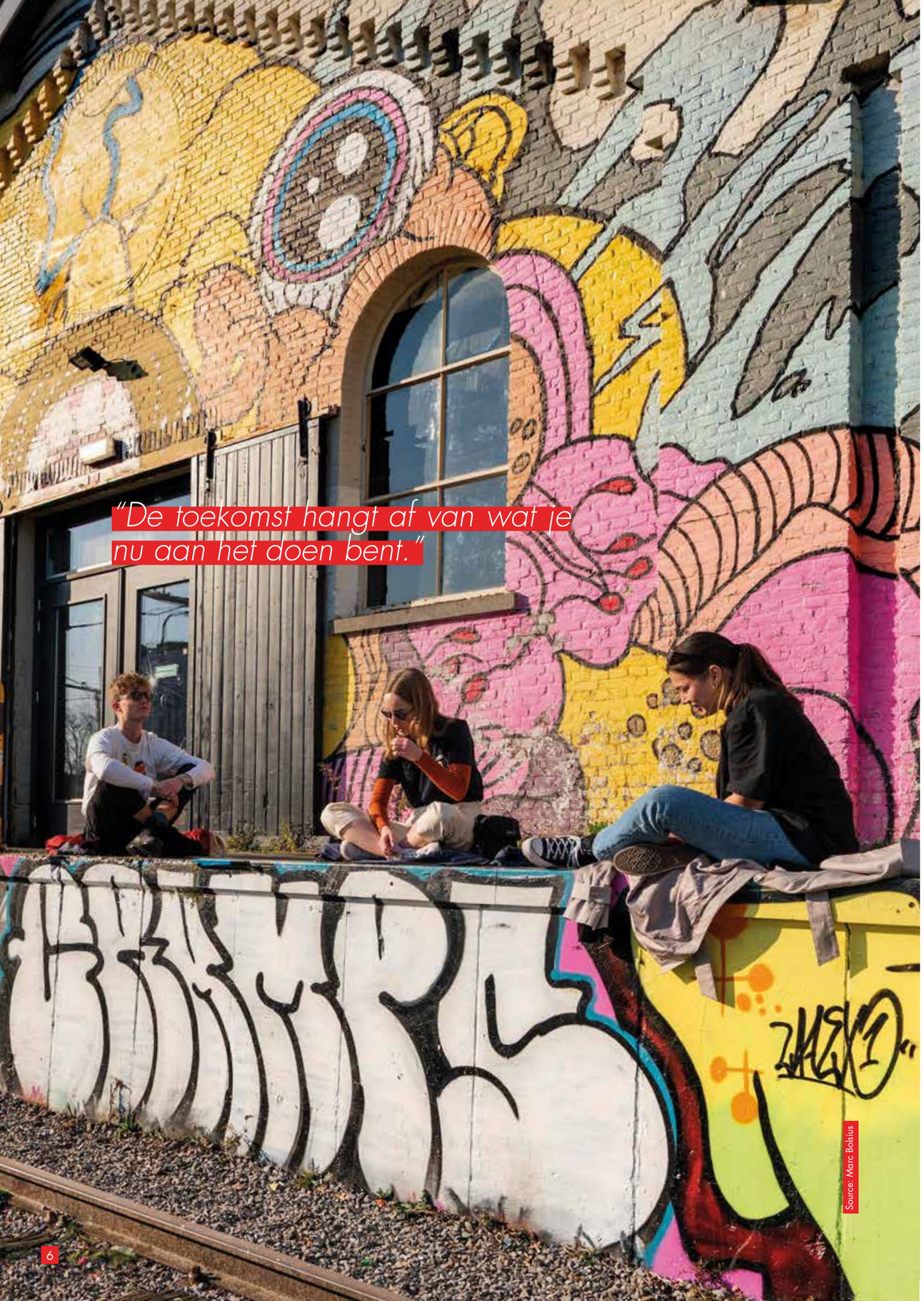
De Strategische Kennisagenda is ook niet in beton gegoten, maar een levend document. Dat vraagt om regelmatige herijking en actualisatie, waarbij de verbinding met huidige én nieuwe gesprekspartners gezocht en gevonden moet worden. Samen bouwen we door breed gedragen kennisontwikkeling een stevig fundament onder de opgaven waar Brabant voor staat, met impact nu én in de toekomst.
Zo zorgen we er samen voor dat kennis voor Brabant werkt.

Met vriendelijke groet,

Martijn van Gruijthuijsen,
Gedeputeerde Economie, Financiën, Kennis- en Talentontwikkeling.

Inhoudsopgave

2	Voorwoord
7	Inleiding
12	1.0 Methodiek en Proces
16	2.0 Kennisvragen per thema
18	2.1 Demografische ontwikkelingen
22	2.2 Veranderende rol van de overheid
26	2.3 Dynamiek in de samenleving
30	2.4 Transities
36	3.0 Vervolgstappen
38	3.1 Uitgangspunten
40	3.2 Aan de slag
42	Bijlage: Toekomstscenario’s

Inleiding

De toekomst is nú.

Voor veel maatschappelijke opgaven worden op dit moment keuzes gemaakt die impact hebben op de toekomst. Dat gebeurt met de beste intenties en heeft ook altijd consequenties. Soms voorzien, soms niet voorzien.
Door het inzetten van gezamenlijke kennis kan men eventuele effecten op de langere termijn beter inschatten. De toekomst is met haar vele onzekerheden niet te voorspellen, maar we kunnen wel verschillende richtingen verkennen om beleidsmakers en andere betrokkenen aanknopingspunten te geven.
Door kennis op te doen over de ontwikkelingen in de toekomst, kunnen beleidsmakers goed worden geïnformeerd.

Doel van de Strategische Kennisagenda

Het doel van de Strategische Kennisagenda is met elkaar die vragen opwerpen die medebepalend kunnen zijn voor de toekomst vanuit het urgentiebesef van de wereld van nu. Voor het maken van een toekomstbestendig beleid, is het belangrijk om ons af te vragen hoe de keuzes van nu de toekomst beïnvloeden. Maar ook andersom: wat betekent kennis over toekomstige ontwikkelingen voor onze beleidsbeslissingen nu? Het doel van de Strategische Kennisagenda is met elkaar die vragen opwerpen die medebepalend kunnen zijn voor de toekomst vanuit het urgentiebesef van de wereld van nu. Deze vragen worden in dit document 'kennisvragen' genoemd. Deze kennisvragen vindt u verderop in dit document terug en zijn onderverdeeld in vier thema's.

De Strategische Kennisagenda vormt een brug tussen het heden en de verder weg gelegen toekomst. Vanuit de doorvertaling en prioritering van de kennisvragen ontstaat ook een gezamenlijke agenda voor Brabant. De Strategische Kennisagenda is dus een instrument om kennisvragen te definiëren, te delen en concreet te laten werken voor heel Brabant. Tegelijkertijd is de Strategische Kennisagenda bedoeld als een inspirerend document dat tot nadenken aanzet. Een mogelijke slijpsteen vanuit de visie op de lange termijn voor het doen en laten op de kortere termijn. Inspiratiebron dus voor bijv. bestuurakkoorden of verkiezingsprogramma's. Maar zeker ook een handreiking voor het denken over de lange termijn (kennis)vraagstukken voor Brabant bij de beleidsontwikkeling op tal van inhoudelijke domeinen.

Voor wie is de Strategische Kennisagenda?

Deze Strategische Kennisagenda is er voor de beslissers en beleidsmakers in Brabant. Dit document is met name gericht op beslissers en beleidsmakers binnen de Brabantse gemeenten, zowel de provincie (Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten) als bij gemeente (colleges B&W en de gemeenteraden), maar ook daarbuiten voor wie geïnteresseerd is in de toekomst van Brabant.

Samen met de kennispartners van de Provincie Noord-Brabant, Brabantse Gemeenten, landelijke adviesraden en plan- en designbureaus is deze meerjarige Strategische Kennisagenda voor Brabant opgesteld. Het document is ook samen met hen gemaakt. Dat betekent dat bij voortduring ook gezocht is naar balans. Enerzijds is gezocht naar een balans tussen vooruitkijkend en prikkelend willen zijn, maar toch ook niet te abstract en te ver weg (bv geopolitieke ontwikkelingen lijken ver weg te staan van de dagelijkse provinciale en gemeentelijke praktijk, maar de gevolgen ervan slaan wel neer: huisvesting vluchtelingen, stijgende prijzen leiden tot meer armoede etc). Anderzijds is getracht díe vragen te adresseren die relevant (kunnen) zijn voor zowel provincie als grote steden en kleinere dorpen/gemeenten, m.a.w. van Baarle-Nassau tot Eindhoven. Afhankelijk van de gewenste/benodigde mate van uitwerking kun je ermee aan de slag.

De Strategische Kennisagenda vormt een brug tussen het heden en de verder weg gelegen toekomst.

Source: Shutterstock

Source: Bart van Overbeeke

Strekking van dit document

De Strategische Kennisagenda zet dus in op het strategisch domein en laat ons kijken voorbij de horizon van 2030, richting 2050. De Strategische Kennisagenda richt zicht daarmee niet op de vragen over het nu, maar gaat vooral over de vragen waarvan verwacht wordt dat deze in de (nabije) toekomst actueel worden. De kennis en kennisdeling van deze vragen zijn bedoeld om te helpen, doelmatig en toekomstbestendig te handelen met betrekking tot de provinciale opgaven ‘Gezonde & Veilige Leefomgeving’, ‘Klimaatproof Brabant’, ‘Energietransitie’, ‘Duurzame verstedelijking, Vitaal platteland & mobiliteit’ en ‘Duurzame en concurrerende economie’. Ook kunnen antwoorden op de kennisvragen uit dit document bijdragen aan opgaven van andere overheden. Daar zit dus ook de aansluiting met de beleidsontwikkeling binnen bijvoorbeeld het sociale domein en het meer concrete “handelingsdomein”.

In dit document ligt de focus op zo neutraal mogelijk geformuleerde, toekomstgerichte kennisvragen.
De Kennisagenda richt zich op de belangrijkste kennisvragen voor Brabant, maar beziet Brabant nadrukkelijk in de context van de wereld, zowel fysiek als digitaal.

In dit document worden eerst de methodieken besproken die gebruikt zijn om toekomstgerichte inzichten te vergaren. Vervolgens worden de geëxploreerde denkrichtingen en toekomstverkenningen besproken. Ten slotte worden deze toekomstverkenningen omgezet naar kennisvragen voor de toekomst, onderverdeeld in thema’s.

Levend document

De kennisvragen in dit document mogen beschouwd worden als een momentopname. Aangezien ver vooruit wordt gekeken, kan men ervan uitgaan dat zich in de tussentijd nieuwe vraagstukken zich voordoen of nieuwe kennis wordt ontwikkeld. Ook zullen er veranderingen plaatsvinden op het wereldtoneel. Denk hierbij bijvoorbeeld aan veranderingen in geopolitieke verhoudingen en nieuwe technologische ontwikkelingen. Deze hebben uiteraard ook hun impact op de Brabantse samenleving en kunnen daarom leiden tot nieuwe kennisvragen. Daarom is het van belang om dit document als levend document zien. De Strategische Kennisagenda wordt telkens weer gevoed door nieuwe inzichten en vragen van én voor Brabant.

1.0

Methodiek

Source: Remco Marien - Unsplash

Deze Strategische Kennisagenda is tot stand gekomen door gebruik te maken van strategische en creatieve sessies met kennispartners en strategen van Brabantse gemeenten, de provincie en adviesraden en planbureaus. In de Strategische Kennisagenda zijn verschillende perspectieven en de beschikbare kennis binnen de provincie gebundeld tot een geheel.

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de totstandkoming van de Strategische Kennisagenda.

Van opgaven naar kennisthema's

In gesprekken met kennispartners (het PON & Telos, BrabantAdvies en BrabantKennis) zijn vier kennisthema's benoemd, die een bijdrage kunnen leveren aan het doelmatig en toekomstbestendig handelen met betrekking tot enerzijds de provinciale opgaven doch anderzijds óók relevant zijn voor andere inhoudelijke vraagstukken. Vraagstukken die bijvoorbeeld dominant zijn bij gemeentelijke opgaven. De kennisthema's fungeren daarmee als verschillende 'lenzen' om naar de problematiek van de opgaven te kijken. De gedefinieerde thema's zijn:

1. **Demografische ontwikkelingen**
2. **De veranderende rol van de overheid**
3. **Veranderende verhoudingen in de samenleving**
4. **Transities**

Source: Aurelien Romainu - Unsplash

Van kennisthema's naar toekomstscenario's

De vier kennisthema's bieden verschillende invalshoeken om naar de vraagstukken voor de toekomst te kijken. Door deze verschillende invalshoeken te verkennen kunnen we in het hier en nu beter inspelen op de toekomst.

Voor deze toekomstverkenningen is de 'Future Scenario Planning' methodiek van designbureau VanBerlo gebruikt. Deze methode werd toegepast tijdens drie 'kennistafels': workshops waaraan meer dan 30 strategen vanuit de kennispartners en de B5, M7 en provincie deelnamen. De sessies leverden diverse toekomstscenario's op: mogelijke toekomsten waarin Brabant zich kan bevinden. De laatste kennistafel stond in het teken van het inleven in verschillende stakeholders: Inwoners, ondernemers, bedrijven, kennisinstellingen en de overheid van Brabant (de quadruple helix).

Het bekijken van de toekomstscenario's uit deze verschillende perspectieven heeft geholpen om tot nog concretere vraagstukken te komen.

De toekomstscenario's geven een breed scala aan mogelijke ontwikkelingen. Daardoor roepen ze op tot een verdiepend of verbredend onderzoek en gesprek met stakeholders om te begrijpen welke informatie er nodig is of gezocht moet worden om toekomstbestendig te zijn en wendbaar te blijven. Voor het doen van deze toekomstverkenningen is essentieel om los van het nu, verdiepend te denken over de vragen van morgen.
De toekomstscenario's zijn een inspiratiebron geweest voor het formuleren van de kennisvragen in het volgende hoofdstuk.

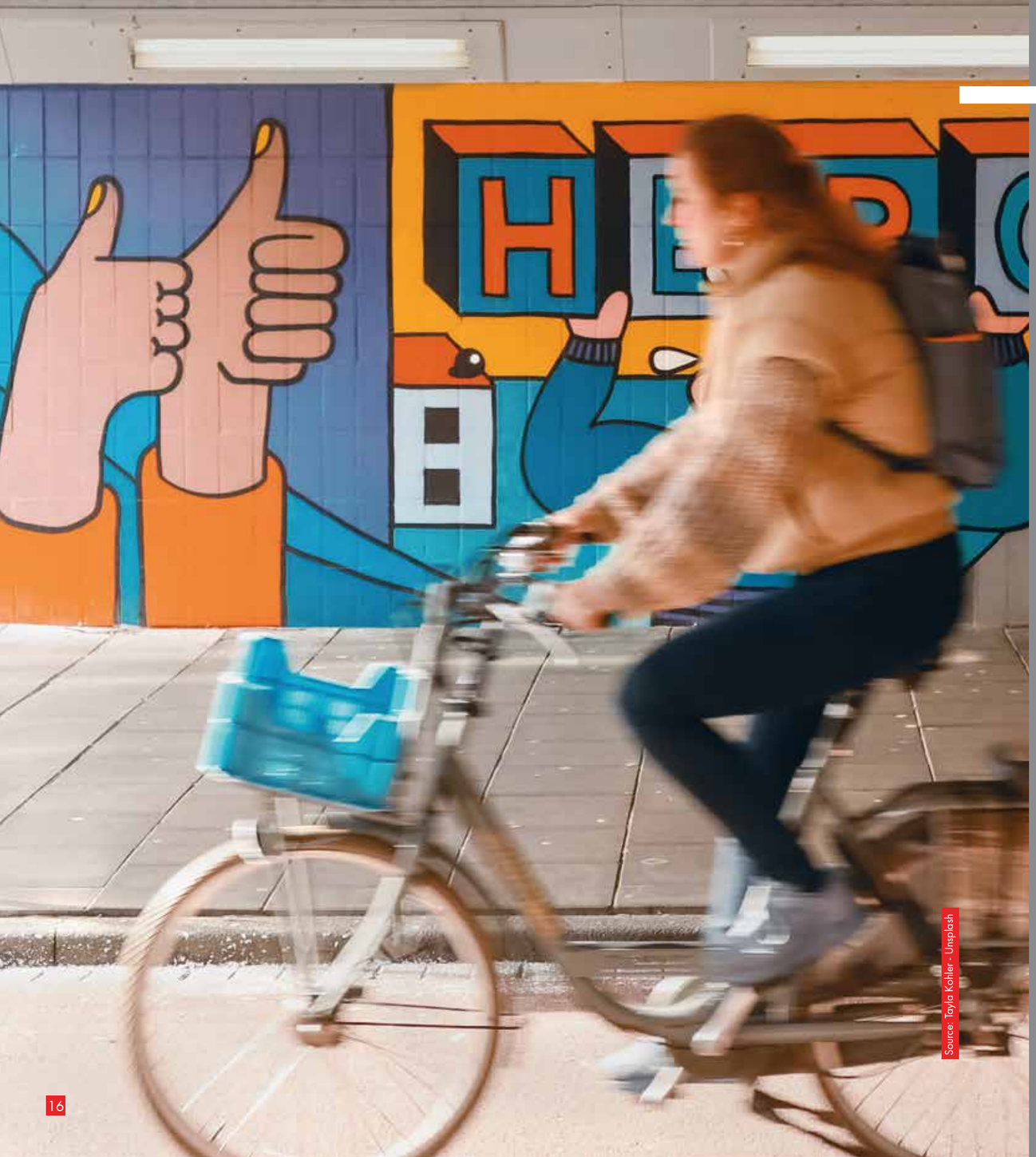
De toekomstscenario's zijn visueel uitgewerkt en kunt u vinden in de bijlage van dit document.

Voor het doen van deze toekomstverkenningen is essentieel om los van het nu, verdiepend te denken over de vragen van morgen.

Van toekomstscenario's naar kennisvragen

Door de scenario's voor Brabant in 2050 uit te werken dienden talloze vraagstukken zich aan. 'Als de wereld er zo uit ziet, wat gaan we dan doen? En hoe kunnen we ons hierop voorbereiden? Wat vraagt dat nu al van Brabant en waar moeten we als provincie, Brabantse gemeenten en andere betrokkenen meer over weten om de juiste stappen voorwaarts te zetten?'
Door onszelf deze vragen continu te stellen, ontstonden voor elk thema kennisvragen.
Het beantwoorden van kennisvragen leidt tot kennis die bijdraagt aan het maken van strategische keuzes voor de toekomst van Brabant.

2.0

Source: Tayla Kohler - Unsplash

Kennisvragen per thema

De vier thema's roepen elk kennisvragen op. Per thema worden de kennisvragen toegelicht volgens eenzelfde structuur:

Inleiding

Hierin wordt het thema geïntroduceerd en wordt besproken waarom het thema belangrijk is voor de Strategische Kennisagenda.

Dilemma's

Hier wordt geschetst welke vragen spelen binnen dit thema waardoor het thema richting de toekomst ook vraagt om het maken van keuzes.

Kennisvragen

De kennisvragen zijn toekomstgerichte vragen waarbij het zoeken naar antwoorden op deze vragen zal bijdragen aan het maken van strategische keuzes voor de toekomst van Brabant. Elke kennisvraag is aangevuld met concrete suggesties onder het kopje 'denk aan'. Deze suggesties komen voort uit de kennistafel sessies en stippen mogelijke onderzoeksrichtingen aan. De 'denk aan' sectie is daarmee vooral bedoeld ter inspiratie en het scheppen van context van de vraag, doch zeker niet uitsluitend bedoeld.

Om de voorziene uitdagingen van de toekomst goed te kunnen duiden zonder direct in oplossingen te denken, is voor een bepaald abstractieniveau van de kennisvragen gekozen. De kennisvragen zijn zodanig geformuleerd dat de lezer ofwel kan inzoomen op de onderliggende vragen en mogelijke antwoorden passend bij een specifiek beleidsveld of een specifieke opgave, ofwel kan uitzoomen naar een hogere abstractie, de bovenliggende vraag. Door het uitzoomen kan de kennisvraag in de context van achterliggende vraagstukken geplaatst worden.

2.1 Demografische ontwikkelingen

Naar verwachting groeit de Brabantse bevolking richting 2050 met ongeveer tweehonderdtachtigduizend inwoners ten opzichte van 2020. Hoewel de Brabantse bevolking op dit moment groeit, laten de prognoses op lange termijn een geleidelijke krimp zien die na 2050 pas echt manifest wordt. De groei tot 2050 verdeelt zich naar alle waarschijnlijkheid niet evenredig over Brabant, maar concentreert zich naar verwachting in de steden. Daarnaast verandert de samenstelling van de bevolking evenals de aard van de huishoudens/levensstijlen. Naast groei of krimp kunnen er ook andere veranderingen in het demografische landschap op ons af komen zoals bijvoorbeeld vergrijzing en veel-deling. Gezien de langdurigheid van deze problemen en onverwachte veranderingen die kunnen plaatsvinden is het belangrijk bij onderwerpen zoals woningbouw, de lange termijn ontwikkelingen in beeld te hebben. Demografische veranderingen brengen tal van vragen met zich mee. Niet alleen op het gebied van wonen en verstedelijking, maar ook in relatie tot vrije tijd, voorzieningen, arbeidsmarkt, nieuwe sociaal-maatschappelijke structuren en meer.

Weten hoe de bevolkingsgroei- en samenstelling zich ontwikkelen, maakt dat we beter aan de ontwikkeling van Brabant kunnen werken die daarbij past.

Waarom is dit thema belangrijk?

Onze bevolking is wat Brabant maakt en is. Demografie raakt bovendien vrijwel al onze opgaven en ons beleid; soms direct, soms indirect. Weten hoe de bevolkingsgroei en -samenstelling zich ontwikkelen, maakt dat we beter aan de ontwikkeling van Brabant kunnen werken op een manier die daarbij past.

Source: Alice - Unsplash

Dilemma's

1. Met verandering van de omvang en samenstelling van de bevolking en migratiestromen, gaan verschillende vragen gepaard in relatie tot onder meer de arbeidsmarkt, gewenst economisch profiel, economisch groeivermogen, zorgvragen en vervoerstromen.

2. Hoe moet de provincie omgaan met groei en samenstelling van de bevolking in relatie tot (schaarse) ruimte, met name in stedelijke gebieden en de stuurbaarheid daarvan?

De kennisvragen

1 Hoe ziet de bevolkingssamenstelling van Brabant in 2050 eruit en welke opgaven brengt deze samenstelling met zich mee voor Brabant?

DENK AAN:

- Wonen en ruimtegebruik
- Zorg
- Arbeidsmarkt
- Veiligheid

2 Welke nieuwe (alternatieve) vormen van wonen vragen de demografische ontwikkelingen in Noord-Brabant op termijn?

DENK AAN:

- Behoeftes bevolkingssamenstelling
- Multi-generatie samenleving
- Sociaal-maatschappelijke trends (zoals zorg(kosten)
- Sociale contacten
- Digitalisering
- Circulariteit

3 Wat voor talent en (menselijke) eigenschappen is er nodig om toekomstige uitdagingen aan te gaan?

DENK AAN:

- Arbeidsmigratie
- Kenniswerkers
- Seizoenarbeiders
- Kwaliteit en type educatie/opleidingen
- 21ste eeuwse vaardigheden
- Wendbaarheid
- Omscholing
- Culturele diversiteit

4 Hoe ben je er als Brabantse overheid voor alle inwoners, in een diverse samenleving?

DENK AAN:

- Gemiddelden versus extremen
- Verharding in de samenleving
- Online discours
- Beeldvorming
- Verschillende kanalen voor verschillende
- Groepen inwoners
- Invloed van social media en hierdoor
- opvallen van extremen
- Woke-beweging
- Inclusiviteit
- Cancel-cultuur
- Brabants karakter en kernwaarden

5 Hoe beïnvloeden ruimtelijke en economische keuzes demografie in Brabant? En andersom?

DENK AAN:

- Werken
- Onderwijs
- Wonen
- Voorzieningen

2.2 Veranderende rol van de overheid

Onze samenleving verandert continu, daarmee verandert de rol van de overheid ook.

Nieuwe en urgente opgaven in een complexe en meer geïndividualiseerde samenleving, waaronder het hebben van een gezonde en veilige leefomgeving en het klimaat, zijn steeds meer verweven door betrokkenheid van verschillende overheidslagen. Bovendien zijn ze niet het primaat van de overheid alleen.

Momenteel is te zien dat de traditionele hiërarchische sturing veelal is vervangen door complexe netwerksturing. Naast deze veranderende sturing is merkbaar dat inwoners kritischer zijn op overheden en andere eisen stellen dan voorheen. En daar waar de Rijksoverheid de laatste jaren sterk decentraliseerde en marktwerking stimuleerde, lijkt er nu – al dan niet als direct gevolg van de coronapandemie en bijv. de toeslagenaffaire- een lichte kentering te ontstaan naar een meer centralistische overheid (o.a. op het gebied van ruimte maar ook van zorg). In dit hoofdstuk wordt onderzocht op welke manier de rol van de overheid op de langere termijn kan veranderen.

Bij het onderzoek naar de veranderende rol van de overheid, is het onder meer belangrijk te kijken naar samenwerkingsvormen en opgaven op zowel mondiaal als lokaal niveau. De concreetheid van de opgaven ligt vaak op lokaal en (sub)regionaal niveau, hoewel deze opgaven daar enkel deels op te lossen zijn.
Wat brengt kleiner of groter denken (in- en uitzoomen) voor kansen met zich mee? Allerlei nieuwe vormen van samenwerking tussen overheidslagen en met andere partners zijn nodig om dit te onderzoeken. Wat vergt het van rijks-, provinciale en gemeentelijke overheid om in een gebied als één overheid te werken? Welke randvoorwaarden zijn daarvoor in Brabant nodig en welke leiderschapsstijl past daarbij? Samenwerking tussen overheden, (maatschappelijke) organisaties en marktpartijen is essentieel voor het realiseren van publieke/ maatschappelijke opdrachten. Hoe zorg je er in de toekomst voor dat deze nieuwe vormen van samenwerking tussen overheden en partners ook worden gedragen en begrepen door inwoners en gecontroleerd kunnen worden door volksvertegenwoordigers?

Waarom is dit thema belangrijk?

Een goed functionerende democratie en overheid zijn essentieel voor een evenwichtige samenleving. Het zorgt dat de randvoorwaarden voor een goed woon, werk- en leefklimaat geborgd zijn; dat mensen gehoord worden en dat zo min mogelijk mensen achter het net vissen. Dit maakt dat de overheid mee zou moeten blijven ontwikkelen met de behoeften van de inwoners en gelijktijdig antwoorden vindt op actuele vragen en opgaven.

Source: Marc Bolsius

Dilemma's

1. Het centraal stellen van vertrouwen. Daarbij hoort ook het omgaan met de impact van polarisatieprocessen in de samenleving. De gevolgen van polarisatie op het vertrouwen in de overheid en de rol die de overheid hierin heeft.
2. Vergaande marktwerking versus (sterke) regiefunctie vanuit de (provinciale) overheid.
3. Democratische legitimatie en interactie met Brabantse inwoners bij veranderende rolinvulling van overheden.
4. De potentie van digitalisering en dataficering voor het bestuurlijk vermogen en de effectiviteit van de Brabantse overheden versus de vragen die het met zich meebrengt rondom ethiek, privacy en digitale veiligheid. Het zoeken naar hoe digitalisering kan helpen bij het oplossen van onze opgaven op een transparante en efficiënte manier.
5. Voor het realiseren van publieke/maatschappelijke opdrachten is (complexe) netwerksamenwerking vereist. Welke rollen en verantwoordelijkheden zijn er te onderscheiden in samenwerking binnen en tussen overheden? Waar moet (regionale) samenwerking aan voldoende zodat lokale democratie is geborgd en (politieke) keuzes tot uitvoering komen?

De kennisvragen

1

Hoe geeft de overheid gehoor aan verschillende ideeën uit de samenleving, nu en in de toekomst? In hoeverre beïnvloedt burgerbetrokkenheid (over-heids-)beleid? En wat is de invloed van die betrokkenheid op vertrouwen, draagvlak, legitimiteit en (gedeelde) verantwoordelijkheid van inwoners?

DENK AAN:

- Efficiëntie bij bijvoorbeeld vergunningsverlening
- Stimuleren van innovatie
- De balans tussen sturing geven en draagvlak creëren
- Iedereen bereiken én gehoord worden door iedereen uit de samenleving (ook door het stille midden)

2

Wat is de kracht van Brabant op het veranderende wereldtoneel? Waar moet de overheid op inzetten om een economisch sterke regio te blijven op de lange en korte termijn?

DENK AAN:

- Kenniseconomie
- Kracht van huidige industrieën
- Hightech ontwikkelingen, robotisering
- Materiaal schaarste
- Afhankelijkheid van derden
- Het stimuleren van innovatie met overheidsgeld
- Reshoring (het terugbrengen van productie van goederen naar het land van oorsprong)
- Beschikbaarheid van arbeidspotentieel

3

Welke invloed hebben (sociale) media en technologie in de toekomst op de democratie en publiek leiderschap? Welke rol kan data spelen bij het gehoor geven aan verschillende ideeën uit de samenleving?

DENK AAN:

- Beïnvloeding van het maatschappelijk debat door de (sociale) media van de toekomst
- Cybercriminaliteit en spionage
- Digitale overheid
- Data-analyse
- Dataplatforms om maatschappelijke vraagstukken te realiseren

Source: AdobeStock

2.3 Dynamiek in de samenleving

Maatschappelijke ontwikkelingen en bijbehorende veranderingen worden door verschillende groepen anders ervaren. Zowel het draagvlak kan voor verschillende mensen verschillend zijn, als ook hun draagkracht (het vermogen om de verandering een plaats te geven/toe te passen). De inwoners van Brabant willen betrokken worden bij processen die hen en hun leefomgeving raken. Zij verwachten transparantie en zichtbare invloed van hun inbreng. Een kleine groep ontwikkelt lokale initiatieven met waarde die bijdraagt aan de opgaven die we als overheden ook aanpakken (denk aan initiatieven op gebied van energie opwekken, duurzaamheid en groen).
In de samenleving, ook in de Brabantse, lijkt een tweedeling te ontstaan tussen zij die kunnen meekomen en zij die dat niet kunnen of willen. De coronapandemie heeft laten zien hoe snel een dergelijke tweedeling verscherpt kan optreden. Door de veranderingen in de samenleving en de manier waarop inwoners hierop reageren, worden ook verschillen zichtbaar in de idealen en waarden die mensen naleven.

Waarom is dit thema belangrijk?

Een onderstroom in de samenleving, positief of negatief, die later manifest wordt of grote impact heeft, is van alle tijden. Een boze burger is ook van alle tijden, evenals individuen en groepen die zich afkeren van de overheid of moeilijk bereikbaar zijn.

Er zijn ook positieve maatschappelijke voorlopers die ver voor de troepen uitlopen en waar hun signalen soms pas in een (veel) later stadium ‘mainstream’ worden. In deze digitale samenleving kan de impact echter groter zijn dan voorheen.

Overheden hebben een verantwoordelijkheid richting alle inwoners om met hen in verbinding te blijven en een gemeenschappelijk beeld te creëren over wat Brabant biedt rondom welzijn en welvaart van iedere inwoner. Dit stelt eisen aan hoe onze democratie vorm en inhoud te geven en daarin ruimte te bieden voor een tegengeluid of het delen van positieve signalen. Om toekomstbestendig beleid te kunnen maken dat rekening houdt met de dynamiek in de samenleving, moet Brabant ook oog blijven hebben voor burgers die zich niet roeren. Dat geldt ook voor herkennen van onderstromen met een positief effect op de maatschappij.

Het vroegtijdig herkennen van onderstromen in de samenleving maakt dat we ontwikkelingen zien aankomen en – daar waar nodig – er tijdig op kunnen acteren.

Dilemma’s

1. De kloof tussen overheid en burger (b)lijkt structureel moeilijk te overbruggen. Hoe kunnen we hier als Brabant het beste mee omgaan?
2. Brabanders hebben (mogelijk) het gevoel dat er in hun provincie meer en meer verschillende groepen ontstaan, zoals arm/rijk, autochtoon-allochtoon, praktisch geschoold versus theoretisch opgeleid.
3. Wat kunnen we als Brabant doen aan het ontstaan van een overheersend gevoel van mensen die achtergesteld zijn of niet mee kunnen doen.
4. Globalisering versus meer aandacht lokaal.

De kennisvragen

1

Hoe ontwikkelt de huidige trend van groeiende ongelijkheid zich tot 2050 en welke gevolgen heeft dit voor de samenleving? Welke nieuwe verbindingen tussen mensen staan hier tegenover?

DENK AAN:

- Kansenongelijkheid
- Vermogensongelijkheid
- Scheefgroei
- Digitale betaalmiddelen (zoals crypto)

2

Welke kloven ontstaan er de komende tijd als we als Brabant tot 2050 niet ingrijpen, en welke ingrepen zouden kunnen werken?

DENK AAN:

- Tweedeling/veel-deling
- Verantwoordelijkheden om tweedeling/veel-deling tegen te gaan
- Sociale klasse
- Klimaatarmoede
- CO2 belasting
- Beloning voor gezonde leefstijl

3

Welk toekomstbestendig narratief verbindt Brabanders in 2050, om polarisatie tegen te gaan?

DENK AAN:

- Counter-narratives
- Complot-theorieen
- Extremisme
- Populisme, (online) propaganda
- Radicalisering
- Vrijheid van meningsuiting
- Toon en boodschap van de overheid
- Betutteling
- Denkbeelden die ontstaan bij jonge generaties

4

Wat zijn de gevolgen als burgers meer gaan vertrouwen op eigen netwerken dan op overheid en instituties?

DENK AAN:

- Bits of Freedom
- Alternatieve munten (crypto)
- Toeslagenaffaire
- Lage rente
- Inflatie
- Broodfondsen
- FIRE-beweging
- Privaat onderwijs
- Mantelzorg
- Particuliere initiatieven

5

Welke waarden, omgangsvormen en idealen vormen de Brabantse samenleving in de toekomst? En welke impact heeft dat op ons economisch systeem, de verzorgingsstaat en het realiseren van publiek maatschappelijke opgaven?

DENK AAN:

- Kansengelijkheid
- Kwaliteit van onderwijs
- Betekenisvolle banen
- Economische waarde
- Betekenis Economie

2.4 Transities

Een transitie is een proces van fundamentele en onomkeerbare veranderingen in cultuur, (institutionele) structuur en werkwijze op systeemniveau. Op dit moment vinden meerdere (maatschappelijke) transities plaats, denk bijvoorbeeld aan de energietransitie. In dit hoofdstuk wordt vooral gekeken naar de achterliggende processen van transities. Wat kan Brabant leren van de ene transitie voor de andere? Het gaat bij dit thema dus vooral om hoe we handen en voeten geven aan de gevolgen van deze transities of hoe we eventueel de transities zélf kunnen beïnvloeden.

Waarom is dit thema belangrijk?

Transities zijn van alle tijden, maar er lijkt een breed gedeeld gevoel te zijn dat er momenteel sprake is van een tijdperk van verandering of wellicht zelfs een verandering van tijdperk. Op dit moment wordt verwacht dat een groot deel van de huidige transities op de langere termijn invloed gaan hebben en relevant zijn en blijven voor de Brabantse samenleving, en zo dus ook genoemd moeten worden in de Strategische Kennisagenda.

Als gesproken wordt over transities, gaat het onder andere over de verandering van het klimaat en het energievraagstuk. Maar ook de veranderingen in de geopolitieke verhoudingen, de mogelijkheden en risico's van de digitale revolutie en meer.

Source: Sander Weeteling - Unsplash

Sturen in onzekerheid

Transities ontvouwen zich verre van lineair en er kunnen zich onvoorspelbare trendbreuken voordoen. Sturen in deze veranderende omgeving vraagt om continu leren en aanpassen. De coronapandemie heeft doen beseffen dat ook externe oorzaken een forse invloed kunnen hebben op transitie-opgaven. De verwachting is dat dit soort onzekerheden nog vaker op ons af gaan komen en ons in verschillende en extremere scenario's brengen. De vragen die hierbij gesteld kunnen worden zijn:
Hoe er mee om te gaan? Vormen transities een risico waartegen "gevochten" moet of vormen ze een kans?

Brede Welvaart

Veranderingen van systemen kunnen pijn opleveren bij inwoners. Dat beïnvloedt hun handelen en denken. Daarom is het belangrijk om bij de omgang met transities rekening te houden met de mogelijke impact op alle inwoners. De vraag die hier onder andere bij gesteld moet worden is hoe iedereen kan meebewegen in deze transities. Opnieuw is de vraag ook hier:
Welke rol nemen de Brabantse overheden?

Dilemma's

1. Het creëren van kansen door transities versus het zo lang mogelijk vasthouden aan de huidige situatie. De vraag hierbij is: Welke strategie kiezen we bij welke transitie?

2. Aan de ene kant een groeiende consumptiebehoefte bij inwoners, die leidt tot steeds luxere standaarden. En tegelijkertijd een wereld die tegen zijn limieten aanloopt, door de beperkte beschikbaarheid van materialen en middelen op de aarde.

3. Beleidskeuzes van nu hebben ook betrekking op de toekomst van jonge en toekomstige generaties. Hoe betrekken we jonge generaties? En houden we rekening met de nog onbekende stem van toekomstige generaties bij het maken van keuzes die betrekking hebben op het welzijn en de welvaart in de toekomst? Zo ja, hoe doen we dit?

De kennisvragen deel 1/2

1

Waar ligt het snijvlak tussen de verschillende transities en hoe kunnen we hier mee omgaan op een manier dat ze elkaar versterken, en niet beconcurreren? En wat betekent de kentering op veel terreinen naar een centralistische, traditionele overheid voor de rolneming van de overheid voor transities (energie, klimaat, landbouw, landelijk gebied etc) de komende decennia?

DENK AAN:

- Verbindende doelen/integrale benadering, bijvoorbeeld vanuit brede welvaart
- Belangenafweging, zoals de bescherming van publieke belangen (lucht, milieu, natuur, water) en verdeling van de schaarse ruimte
- Het behouden van een holistisch perspectief (rekening houdend met de verschillende transities)

  Leren van eerdere transities

2

Wat vraagt het Brabant van 2050 van ons energiesysteem? Hoe ziet het energiesysteem (opwekking, opslag en gebruik) er in de toekomst uit?
Wat kunnen we als Brabant nu doen om in die behoefte te kunnen voorzien?

DENK AAN:

- Stad en land
- Agricultuur
- Boerenbedrijven
- Logistieke locaties
- High-tech
- Innovaties

  Industrie

3

Wat zijn de effecten van klimaatverandering op het leven in Brabant in 2050. Wat kunnen we nu al doen om ons voor te bereiden dan wel te voorkomen dat tipping points die ons klimaat bepalen worden overschreden?

DENK AAN:

- Droogte, extreem weer
- Effecten voor landbouw/voedselproductie
- Verlies biodiversiteit
- Inrichting landelijk en stedelijk, bebouwd gebied

4

Wat is de invloed van de alsmaar versnellende digitale ontwikkelingen op de samenleving?

DENK AAN:

- Meer tijd online
- Leven in een ‘Metaverse’: een digitale versie van de wereld
- Uitvindingen die nog niet gedaan zijn

De kennisvragen deel 2/2

5

Wat gaat men in de toekomst eten en hoe blijft iedereen voorzien van voedsel? En op welke manier voegt de Brabantse boer in de toekomst, waarde toe aan de samenleving en economie?

DENK AAN:

- Schaarste van grond (bijvoorbeeld door zeespiegelstijging en immigratie)
- Mate van afhankelijkheid van internationale voedselvoorziening (import)
- Verticale teelt (het groeien van gewassen in gebouwen m.b.v. technologie)
- Eiwittransitie (het vinden en ontwikkelen van alternatieve eiwitbronnen)
- Rol van de boer in de kenniseconomie
- De behoefde van de burger aan natuur
- De energietransitie
- De landbouwtransitie
- De eiwittransitie
- Innovatieve teelt

6

Welke gezondheidsuitdagingen komen er op Brabant af als de samenleving (door een onverwachte, impactvolle gebeurtenis) drastisch verandert?

DENK AAN:

- Een pandemie zorgt voor drastische verjonging
- Vergrijzing
- Mentale gezondheid

7

Hoe gaan we als beleidsmakers nu om met mogelijke extreme toekomstscenario's? In hoeverre, en op elke manier, willen we ons voorbereiden op mogelijke ingrijpende toekomstscenario's? En hoe gaan we om met onverwachte veranderingen?

DENK AAN:

- Veranderende geopolitieke verhoudingen
- (Koude) Oorlogen
- Nucleair scenario
- Pandemieën
- Natuurrampen
- Onverwachte zaken

8

Hoe kan de overheid sturen op (brede) welvaart in een veranderlijke samenleving met oog voor het gezond en vitaal houden van de Brabander?

DENK AAN:

- Gebruik van (kwalitatieve & kwantitatieve) data
- Zekerheid op basisbehoeften
- Kansen voor immigranten en lagere socio-economische klassen
- Financiële stimulans van gezonde producten/ belasten van ongezonde producten
- Individuele preventie (door technologie)
- Aanleveren van zorgaanbod vanuit instanties en mate van sturing bij zorgaanbod.
- Verantwoordelijkheden rondom eigen gezondheid (begin en einde)

Source: Bodi Raw - Unsplash

Vervolgstappen

Deze Strategische Kennisagenda geeft richting aan de onderzoeksprogrammering van Brabant en andere overheden. Door aandacht te richten op de kennisvragen wordt het mogelijk om kennis meer kracht te geven. Maar vragen stellen is slechts de eerste stap! We zullen als beslissers en beleidsmakers in Brabant gezamenlijk actief op zoek moeten gaan naar antwoorden op de kennisvragen door kennis te vergaren. Vanuit de kennisvragen kunnen de provincie, de gemeenten en anderen gezamenlijk de urgentie van de kennisvragen bepalen en ze beantwoorden, door samen te werken met de Brabantse Kennispartners, landelijke adviesraden en andere betrokkenen. Ten slotte worden in dit hoofdstuk belangrijke uitgangspunten genoemd om met de kennisvragen aan de slag te gaan.

3.1 Uitgangspunten

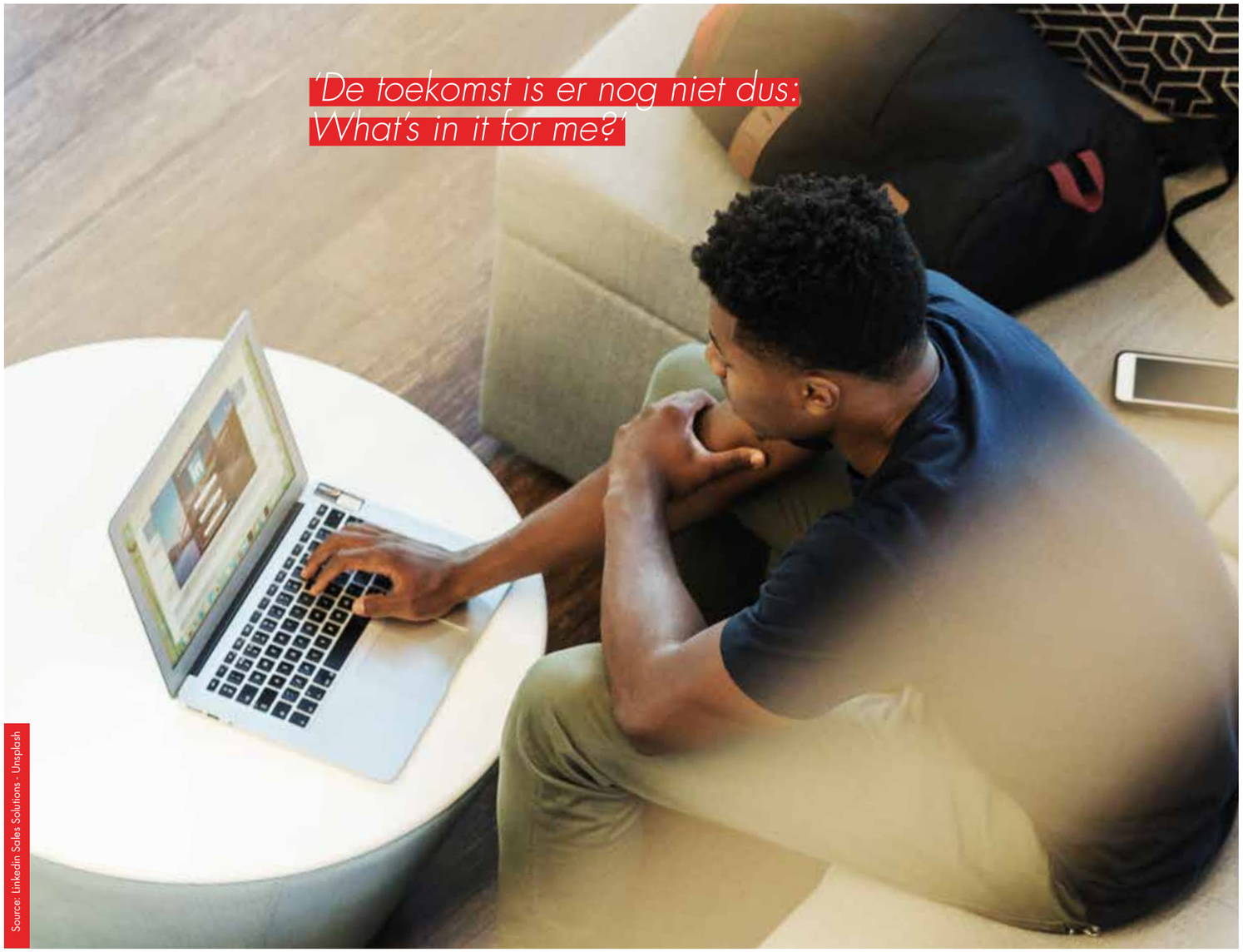
1 Kennisvragen behapbaar maken

De kennisvragen die in de Strategische Kennisagenda gesteld worden zijn groots van aard en hierdoor soms lastig te beantwoorden. Het is belangrijk om deelvragen te onderscheiden die helpen om uiteindelijk de overkoepelende vraag te beantwoorden.

2 Benut de kracht van Brabant (Quadruple Helix)

Brabant kent een rijk palet aan kennispartners en -instellingen en het is dan ook van belang om dit in te zetten. Vanzelfsprekend betreft dit het samenwerken met de kennispartners; het PON & Telos, BrabantAdvies en BrabantKennis. Naast deze kennispartners heeft Brabant ook een rijke creatieve sector.
Deze creatieve sector is in staat om verbeeldingskracht te gebruiken om antwoorden op kennisvragen te onderzoeken en ervaarbaar te maken. Denk hierbij bijvoorbeeld aan speculatief ontwerp. Hierdoor komt kennis 'van het papier af' en kan een maatschappelijke discussie rondom kennis op gang komen.

De kracht van Brabant is te vinden in alle spelers van de zogenoemde Quadruple Helix: het samenspel tussen overheid, academici, bedrijfsleven en inwoners. Door al deze perspectieven te betrekken kunnen we als collectief met een open blik naar kennisvragen kijken en integrale antwoorden verkennen. Het is van belang dat partijen die betrokken worden ook iets terugzien van hun betrokkenheid.

Source: Linkedin Sales Solutions - Unsplash

3 Multidisciplinair werken

In het verlengde van de Quadruple Helix is het goed om te zorgen voor multidisciplinaire teams die samen werken aan het beantwoorden van kennisvragen vanuit verschillende expertises en rollen. Door voor vraagstukken mensen met verschillende achtergronden bij elkaar te brengen, ontstaan waardevolle inzichten en vernieuwende perspectieven.
De teams kunnen per kennisvraag samengesteld worden op basis van relevante expertises en/of ervaringen.

3.2 Aan de slag

De hierboven genoemde uitgangspunten helpen om het proces in te richten om de kennisvragen te beantwoorden. Welke vorm van onderzoek dit vereist is op het moment van schrijven van dit document nog niet te bepalen en kan per kennisvraag verschillen.
De onderzoeksmethode is afhankelijk van het type vraag. Noemenswaardig is dat bij het opstellen van de kennisvragen van deze Strategische Kennisagenda de methodieken van Design Thinking en Toekomstverkenning waarde hebben toegevoegd.

Bij het zoeken van antwoorden op de kennisvragen is het van belang om bewust te zijn van de context waarin je je bevindt en de scope waarmee je dat doet. Neem omgevingsfactoren in ogenschouw en denk aan het antwoord in het grotere plaatje van Brabant als onderdeel van de wereld,
zowel fysiek (geopolitiek, internationalisering) als digitaal (altijd verbonden, digitalisering).

Source: Marc Bolsius

Vooruitkijkend...

Met de strategische kennisagenda wordt een eerste stap gezet in een proces dat lange(re) adem vraagt. Nogmaals: deze Strategische Kennisagenda is een levend document. Dit betekent dat continu de verbinding met andere gesprekspartners gezocht en gevonden moet worden. Daarom past bij de doorontwikkeling van de Strategische Kennisagenda het ontwikkelen van een "lerend netwerk voor Brabant", waar de kennisvragen besproken en doordacht worden middels een goed doordachte cyclus: gebruik maken van aanwezige kennis bij de bestaande kennisinfrastructuur binnen Brabant en daarbuiten, het richten van nieuwe kennisvragen (wat moeten we als Brabant weten?) en dit dan weer vertalen naar actie in samenspraak met beleid. Het doordenken van deze cyclus is van belang om de kennisagenda, die nooit af is, als dynamisch proces vorm te blijven geven.

De Strategische Kennisagenda is daarmee vooral een startpunt om samen verder te bouwen aan de juiste kennisvragen die eenieder vanuit zijn eigen rol, ambitie en verantwoordelijkheden kan uitwerken.

Op die manier kunnen de Strategische Kennisagenda en de hieruit voortkomende kennisproducten ook bijdragen aan een verdere verdieping en verrijking van het debat tussen beleid, praktijk en wetenschap. Immers, een vraag stellen is een begin, maar de duiding van de antwoorden en doorvertaling daarvan zullen we met elkaar moeten formuleren.

Alleen dan leidt nieuwe kennis ook echt tot een onderbouwd beleid en wordt het praktisch toepasbaar met impact voor heel Brabant!

Bijlage

Source: Remco Marien - Unsplash

Toekomst-scenario's

In deze bijlage vindt u zes visualisaties van toekomstverkenningen die gedaan zijn tijdens de Kennistafel sessies.
Aan deze sessies deden meer dan 30 strategen vanuit de kennispartners en de B5, M7 en provincie mee.

Dit proces staat verder beschreven in het hoofdstuk: Methodiek.

Zoals eerder benoemd zijn diverse toekomstscenario's ontwikkeld aan de hand van de kennisthema's.
Deze toekomstscenario's geven aan wat er op Brabant af kan komen en welke keuzes er te maken zijn voor de provincie op de korte en lange termijn.
Op de afbeeldingen in deze bijlage zijn verticale assen te zien. Op deze assen zijn verschillende mogelijke toekomstbeelden geplot die tijdens de kennistafel aan bod zijn gekomen.

‘Wij’ en ‘zij’ leven samen?

In deze toekomstverkenning keken de deelnemers van de kennistafel naar verschillende mogelijke toekomsten voor de Brabant, met betrekking op collectiviteit en individualisme. Prominente onderwerpen die hierin besproken zijn, zijn onder andere migratie, ontwikkeling van de Brabantse identiteit, rechten en plichten en de rol van de burger in de politiek.

Een collectieve samenleving

Burgerparticipatie
Maatschappelijke dienstplicht
Coöperaties
Hamburger, CO2 puntensysteem

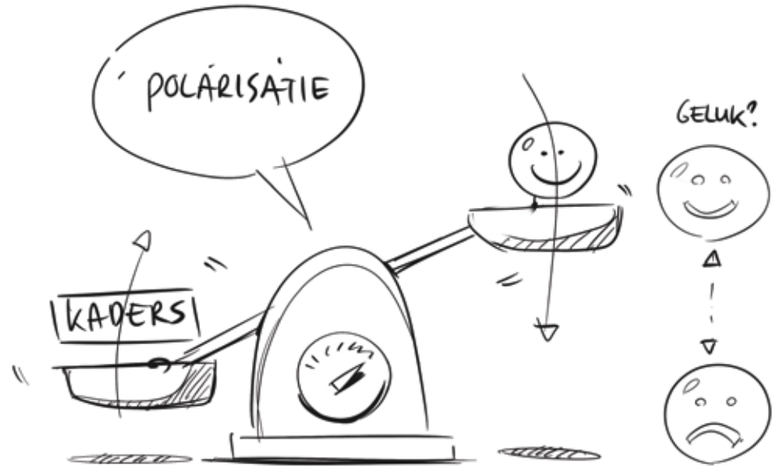
Vermijden van grote, ongelijke verschillen

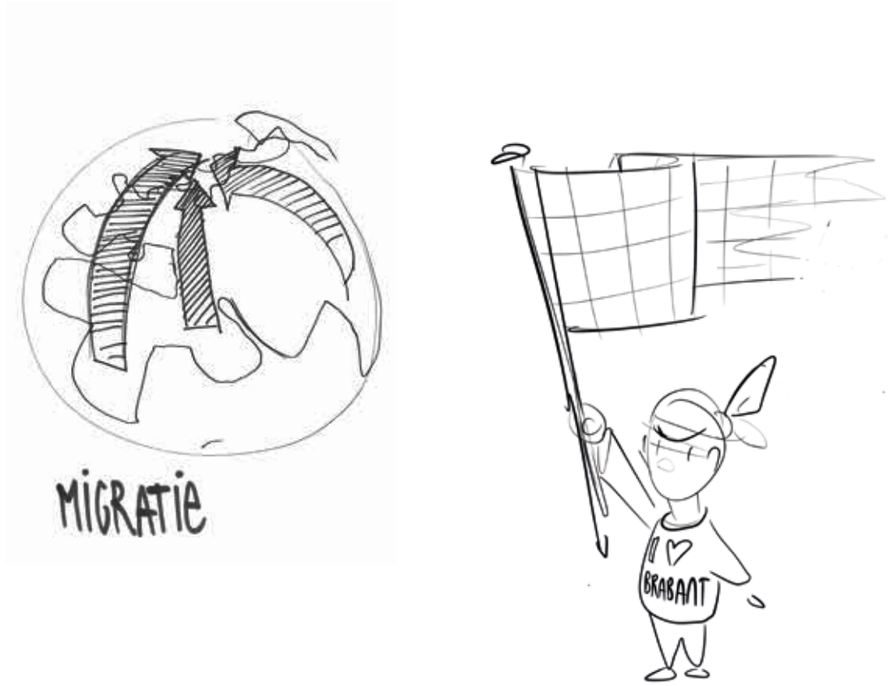
Verschillende culturen en ideeën

Sociaal vangnet & bestaanszekerheid voor iedereen

Geen tweedeling maar meerdeling

Leven in de Metaverse

Schaarse grond, volle mond?

Deze toekomstverkenning gaat over de voedselvoorziening van de toekomst. In deze figuur ziet u verschillende ideeën voor hoe voedselvoorziening er in de toekomst in Brabant uit kan zien. Onderwerpen die hierbinnen belangrijk zijn, zijn beschikbaarheid en waarde van de grond, alternatieve voedselvoorziening, de rol van de boer, schaarste, centraal versus decentraal en lokaal.

Gemeenschapsboeren

Onze Brabantse grond is onze voedingsbodem die alle Brabanders onderhoudt. En alle Brabanders samen onderhouden onze grond. We beperken onze levensstijl tot wat houdbaar is met betrekking tot onze voetafdruk.

Voedzaam en gezond eten aanbieden

Insectenteelt
Eiwit transitie naar plantaardige bronnen

Alternatieve voeding

Voedsel uit de farmaceutische industrie

Verticale teelt

Daktuinen

Grond heeft veel waarde Kweekvlees

Hamburgers printen

Hoe te leven, hoe te verdienen?

Deze toekomstverkenning gaat erover hoe men in Brabant in de toekomst geld verdient. Belangrijke onderwerpen zijn export en import, educatie, rol van bedrijven, kennisgedreven versus waardegedreven economie en kansen (on)gelijkheid.

- **Opleiden om mens te zijn**
  Kijken naar de kracht van de individu

- **Opleiden om wendbaar te zijn bij het eventueel veranderen van een baan(richting)**

- **Digitale vaardigheden**
  Relevant onderwijs bieden

- **Creëren van kansen in omgeving**
  Privatisering van onderwijs (tegengaan)

- **In-company educatie**

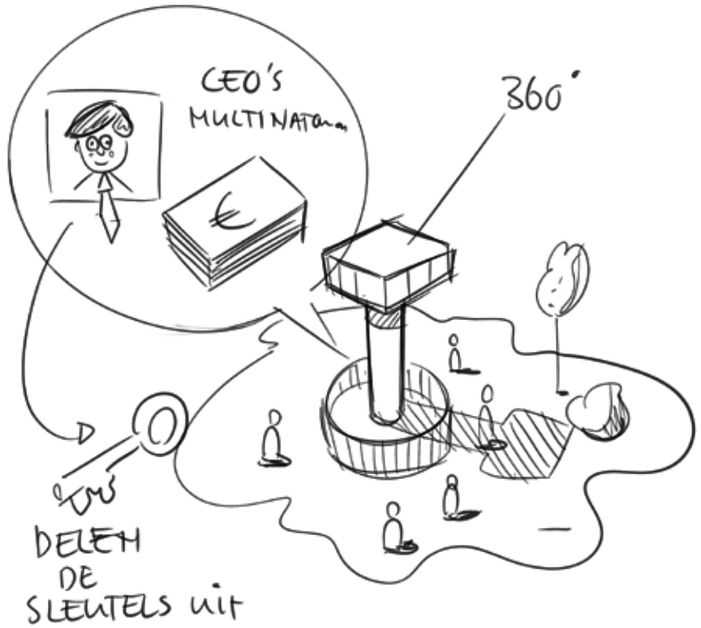
  Welke kennis kunnen wij exporteren?
  Wat zijn plekken waar we mensen willen laten werken?

- **Grote rol van Brabantse multinationals en bedrijven**
  Schaarste aan talent

  Onderwijsagenda op scholen bepaald door toonaangevende bedrijven.

Brabant op het wereldtoneel?

Deze toekomstverkenning geeft mogelijke toekomsten weer over hoe Brabant zich gedraagt op het wereldtoneel. Onderwerpen die besproken zijn met betrekking tot deze verkenning zijn: voorbeeldrol versus volger, globale en lokale participatie, import en export en businessmodellen.

Volledig duurzaam leven als standaard

Onze Brabantse grond is onze voedingsbodem die alle Brabanders onderhoudt. En alle Brabanders samen onderhouden onze grond. We beperken onze levensstijl tot wat houdbaar is met betrekking tot onze voetafdruk.

Stimuleren van technologische ontwikkelingen om op provincie niveau zelfvoorzienend te blijven

Lokale ondernemers worden ondersteund door overheidsprogramma's van belastinggeld.

Creëren van kansen in de energie/technologie

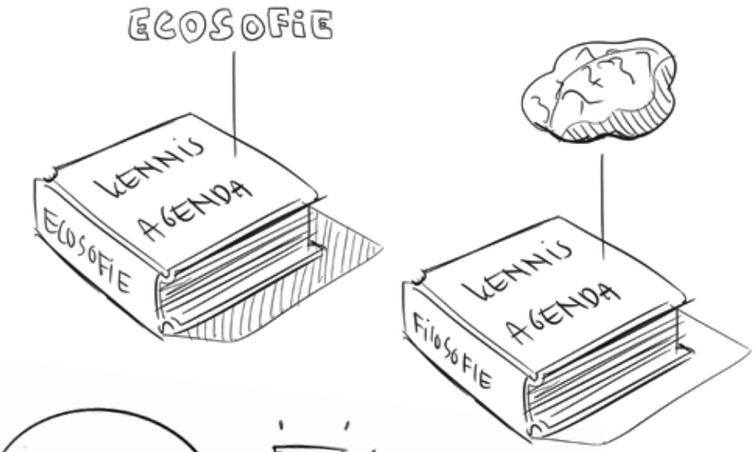
Schaarste van materiaal

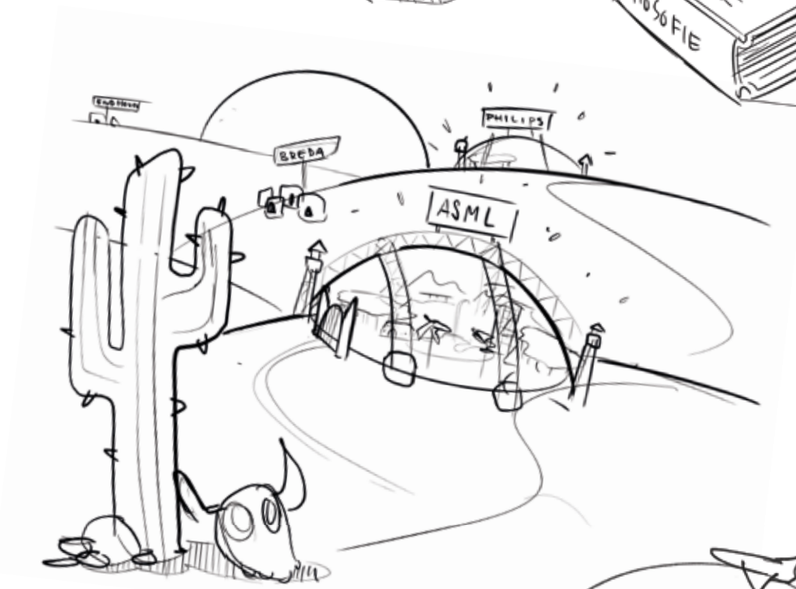
Creëren van kansen in farmaceutische en medische industrie

Pillen met nutriënten ontwikkelen, zodat hongersnood wordt voorkomen. Incubators voor innovatieve ondernemers. Lokale ondernemers krijgen geen aandacht, zolang zij geen waarde leveren in het belang van kenniseconomie.

Brabant is een factor van invloed op het speelveld van geopolitiek en wereldeconomie

Kennis is ons meest waardevolle exportproduct

Een goed gemiddelde?

Deze toekomstverkenning gaat over de verdeling van welvaart in Brabant in de toekomst. De meest prominent besproken onderwerpen waren: schaarste, herdefiniëren van de waarde van geld, voorzien in basisbehoeften en bestaanszekerheid.

- **Voldoende wonen**
  Hebben van onderdak
  Toegankelijke mobiliteitsvormen
  Bestaanszekerheid voor iedereen
  Gelijke kansen

- **Ruilmiddelen**
  Een veilige Brabantse samenleving/ woonomgeving

- **Alternatieve woonvormen**
  Bestaanszekerheid

- **Leven in gated communities door de have's**

- **Betalen met digitale punten**
  Crypto als geldig en enig betaalmiddel

- **Herdefiniëren van de waarde van geld**
  Vrees voor onveilig gevoel in leefomgeving

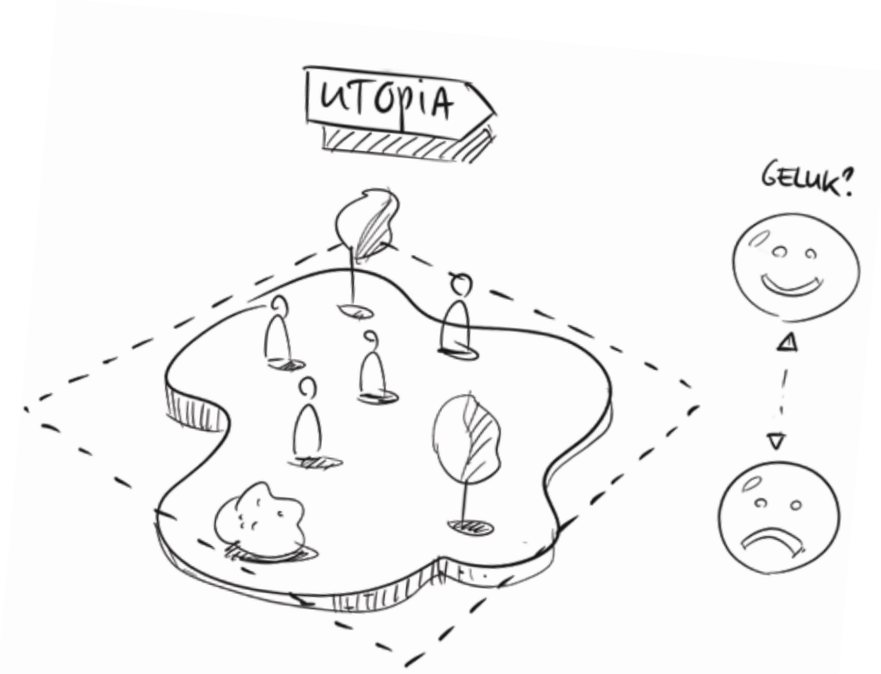

Jouw of onze gezondheid?

Deze toekomstverkenning gaat over de gezondheidszorg in het toekomstige Brabant. Belangrijke onderwerpen zijn: holistische gezondheidszorg, welzijn boven welvaart, de menselijke maat, subsidies.

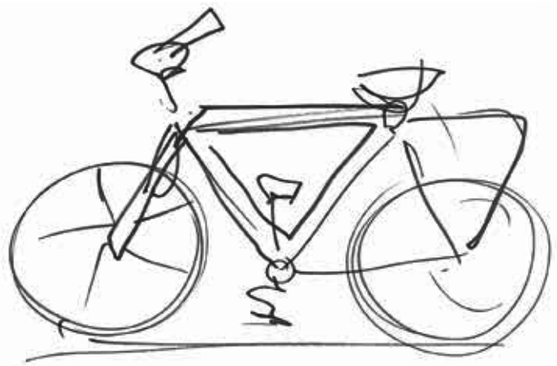
- **Neerzetten van een gemeenschappelijke visie**
- **Beleid op kwaliteit van leven**
- **Maatschappelijke betrokkenheid Mensen zorgen voor elkaar**
- **Holistische gezondheid**

  Er is evenveel aandacht voor fysiek als mentale gezondheid
- **Inwoners moeten zelf actief zijn om gezond te blijven (preventie)**
- **Betekenis van welvaart aanduiden**

Strategische Kennisagenda voor Brabant